

## **Правосъдието и процеса на отхвърляне на родителя**

От Беноа Ван Дирен (Benoit Van Dieren), психолог, медиатор и експерт  
Лекция при обучението на съдебни магистрати, организирано от Върховния  
конституционен съвет на Белгия  
16 декември 2005 г.

### **С ъ д ъ р ж а н и е**

#### **I – Предварителни бележки**

1. Правосъдието като гарант на обществените правила и ред в рамките на семейството;
2. Безсилието на правосъдната система пред всяка форма на проява на сила от страна на детето;
3. Загубване правата на родителя, дискредитиран от детето.

#### **II – Педагогическата роля на съдията**

#### **III – Ролята на диагностичните средства**

1. Очерняване на родителя;
2. Тестуване на мотивацията на „близкия“ родител за родителско взаимно сътрудничество;
3. Обективни критерии: детето не е представявано;
4. Свидетелства и различни доклади;
5. Детето, при което всичко е наред.

#### **IV – Средства и пътища на въздействие**

1. Пряка проверка с или без съдействието на семеен медиатор;
2. Консултативно насочване на родителя със съдебна заповед и доклад със заключение;
3. Класическа експертиза.

#### **Цели на изложението**

1. Да допринесе за определяне на нормативната РОЛЯ (символична и ефективна), доверието и ПЕДАГОГИЧЕСКОТО отражение на правосъдието в семейната материя – в твърде крехки, деликатни ситуации;
2. Да даде принос в борбата срещу ОТНОСИТЕЛНАТА БЕЗПОМОЩНОСТ на правосъдието да се противопостави на родителите да се справят с тежкия конфликт на гарантиране на родителските отговорности, както и да се бори с неспособността (или нежеланието) за взаимно сътрудничество при съвместното упражняване на тези отговорности (родителски права);
3. Да определи диагностичния процес: Принос в подпомагането на съдиите с „ползотворни“ диагностични методи, които биха позволили акцентиране на ефикасни и бързи действия в ситуации на риск, в частност при формиране на риска (краткосрочен и средносрочен) от ЗАГУБА НА РОДИТЕЛСКА ВРЪЗКА или от „загуба на обич към родителя“;
4. Да определи средства на въздействие: осигуряване на модели на специфични действия в ситуации на „риск от загуба на връзка с родителя“, където правосъдието да бъде участник и гарант за гъвкаво, бързо и ефикасно структурирано ЮРИДИЧЕСКО – ПСИХО–СОЦИАЛНО решение, както и в ситуациите, при които протакането във времето, размотаващите маневри и използването на децата като инструмент са в състояние да действат като престъпни катализатори за разпадане на връзката с родителя.

## **I – ПРЕДВАРИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ**

### ***1) Правосъдието като гарант на обществените норми и правила в рамките на семейството***

В нашето общество законотворецът си задава съвременните познавателни въпроси:

- състои ли се ролята на правосъдието в определяне и създаване на респектиращи норми и правила или не?
- доколко индивидът създава свои собствени правила за съобразяване?
- каква е необходимостта от принудителна интервенция за стриктно придържане към обществения ред?

Тенденция към отпадане на съдебния аспект има своето основание включително и по въпросите на семейството като се отбелязват окуржаващи модели на разрешаване на конфликти чрез алтернативни методи, например медиацията. Въпреки това, аз установявам, че тази тенденция на невъзможно вмешателство на правосъдието в семейната материя ясно се ограничава радикално, когато гарантите на благополучието и развитието на децата (в този случай това са родителите) нямат повече необходимите правомощия или не са в състояние, поради конфликт, да осигурят изпълнението на основната си градивна мисия за защита, възпитание и социализиране на детето.

В тези случаи правосъдието трябва да вземе предвид факта, че детето не е единствено „собственост“ на родителите, а че детето е неразделна част от интегрираното общество и правосъдието представлява именно това общество.

Първостепенната роля на правосъдието се състои в окуражаване на родителите да намерят правилната си компетентна позиция на родители и на първо място да дадат право на другия родител да бъде такъв. При липса на такова разбиране правосъдието трябва да се намеси и да вземе активни директни и/или индиректни мерки за възстановяване на минималния „семеен ред“ в насока на интереса на децата.

### ***2) Безсилието на правосъдната система пред всяка форма на проява на сила от страна на детето***

Правосъдие, което само изброява принципите и правата, но се оказва безпомощно да изисква тяхното зачитане, губи доверие за своята ефикасност. В това отношение е показателен следният факт: множеството жалби за липса на осъществени констати с децата, натрупани в полицейските служби, дремежи в нечие чекемедже в продължение на дълги месеци, а онези, които стигат до прокуратурата и следствието, най-често приключват с прекратяване на иска. Вече многократно съм подчертавал за обратния ефект, който се получава от тази социална безпомощност за психологическото развитие на децата, в частност в тези случаи на конфликтни ситуации, завършващи най-често с извода в нашите общества – поради липса на разбирателство между родителите „детето е, което решава“. Именно това позволява на детето да си мисли, че то има правото да елиминира единия си родител от живота си, като декларира, че не желае да го вижда.

### ***3) Отхвърляне на родителските права***

Развитието на семейното право през последните години е в посока към установяване на ценностите на все по-нарастващата родителска отговорност, по възможност споделена, която да доведе до премахването на мерките за лишаване от родителските права. В същото време обаче правосъдието показва неспособността си да забрани на децата САМИ ДА ПРОИЗНАСЯТ обезглавяващата присъда на загубване на родителски права на единия си родител.

Трябва внимателно да се разгледат всички психологически механизми, карачи едно дете „да избере своя лагер“, като например:

- да избяга от конфликта на лоялност;
- необходимост от психологическо затваряне;
- „протекция“ на по-слабия родител;
- феномен на „асоциация на жертви“;
- манипулация на свобода от другия родител...

Действията на правосъдните и социалните служби (в т.ч. множество психолози) биват объркани от свещената „истина“ от думите на детето като се смесват техните „желания“ с върховните интереси на детето и често се оставят да бъдат измамани от привидната убеденост или искреност на децата в обвиненията и упреците им.

В други случаи служителите си дават сметка за непостоянната позиция на детето и за манипулацията на действията му, но абдикират, изправени пред силата на „свободата“ на детето, което продължава в течение на месеци или години да има „позиция“, с която междувременно пораста и запазва дори в младежката си възраст.

Мненията и действията продължават в тази насока, така че служителите се опитват да казват, макар и да си дават сметка за вредите, нанесени в детската глава, че е твърде късно, че детето ще бъде засегнато и наранено от новите промени на живота си, още повече ако се настоява и бъде принудено да възстанови контактите с отхвърления родител.

Както вече споменах, родителят-манипулатор, контролирайки ограничението на детето в цялостно очерняне на другия родител, в известна степен побеждава „накрая“ в елиминиране на „виновния или пречещия му родител“. Той играе своята роля във времето, което минава, и във всичките процедури, дава си добра сметка, че „свободата“ на детето ще е важна за съда. Този родител поставя на преден план „спонтанните“ заявления на детето, което след като е било обусловено, продължава да се самообуславя и е много убедително пред всички – и магистрати и психолози.

Това е основният процес на детската позиция на „преобръщане“ от обичано и обичащо към пълно отхвърляне, понякога придружено с „насилие“ над единия родител. Той може да даде резултат бавно и постепенно прогресивно, но може да възникне и ТВЪРДЕ бързо (за няколко седмици, а понякога и за няколко дни или часа) в забележително опасни в контекста на много дълбоко емоционално натоварващи промени. Детето бива манипулирано да играе ролята на спасител на крехкия и раним „любим“ родител, а грубото очерняне на другия да се разширява.

Честата липса на последици и санкции, в случаите без респект от закона, поставя родителя в бъдеща позиция на безнаказаност и дава на неговото дете модела на пълна власт: „Законът, това съм аз“.

В тази материя, така както е прието в други случаи, незачитането на законите би трябвало да води до последствия или до санкции, като например налагане на принуда или поне смяна на правото при кого от родителите да е основното жилище на детето в полза на родителя, който уважава по-добре ролята на другия родител (след като преди това е направен опит да бъдат приложени непринудителни мерки).

## **II – ПЕДАГОГИЧЕСКАТА РОЛЯ НА СЪДИЯТА**

С голяма трудност се сблъскват първите служители на закона, изправяйки се пред един родител, подкрепящ своето дете да отказва контакт с другия си родител, поради което е наложително следното:

- Да разграничат и да помогнат на този родител също да разграничи ролята си на бивш съпруг от тази на родител;

- Да накарат родителя да осъзнае отговорността си на възпитател на детето, отговорност, която предполага определен авторитет и насочване към поемане на отговорност и към автономия, а не към представяне, че едно дете е вече отговорно за избора в живота;

- Да се разбере и възприеме, че ролята на родителя не е да бъдеш просто един изпълнител или говорител, който пренася думите на желанията на детето, нито, още по-малко, да се подчинява на тези желания. Ако е необходимо, родителят трябва да използва собственото си влияние и авторитет, за да изисква от детето поне да запази контакта, а ако е възможно и връзката с другия родител.

Липсата на такъв капацитет трябва да бъде интерпретирана от съда като знак за липса на родителски капацитет. Връзката на детето с другия родител трябва да се представя от родителя като ПРАВО и ЗАДЪЛЖЕНИЕ, така както детето има правото и задължението да ходи на училище, е задължение на „близкия” родител да задължи детето си да го прилага, дори ако няма желание за това. Съвместните родителски права и задължения са необходимост за детето и представляват изискване на ОБЩЕСТВОТО, а правосъдието представлява обществото. Прекалено много „отговорни“ възрастни, включително и в съдебните среди, бъркат и заместват „желанието“ с „интереса“ на детето.

### **III – РОЛЯ НА ДИАГНОСТИКАТА**

В педагогически и диагностичен план е изключително важно съдът да отграничи и особено да помогне на нуждаещия се родител, като разграничи родителя, в чийто думи се усеща и забелязва едно истинско БЕЗСПОКОЙСТВО на ЗАСЕГНАТ родител, загрижен за доброто на живеещото при другия родител дете, за разлика от желанието (маскирано или не) да се ОЧЕРНИ другият родител. Съвсем ясно и очевидно е, че това безпокойство на единия родител е напълно обосновано.

#### **1) Очерняне**

При някои случаи съществуват осезаеми белези, които обясняват, че изразените от детето и потвърдени от близкия родител упреци са чисто и просто едно очерняне и това е показател за свободен процес на отчуждаване на другия родител (класическите критерии за лишаване от права, споменати в работата на д-р Делфио, трудовете на Гарднер, отбелязващи значителен характер, без раздвояване, налудните приказки и „заучените от другите – на заем” упреци).

Би следвало да се прояви най-голяма подозрителност по отношение на родителя, който определя себе си като ДОБРИЯ родител с твърдението и изтъкването, че той е предпочитаният от децата родител. Този родител често настоява, че децата трябва да бъдат изслушани от съдиите и се представя като ДОБРИЯ родител, тъй като той е този, който обича децата си и гледа с респект и уважение на тяхната „свободна воля”.

#### **2) Тестване на мотивацията на „близкия” родител за родителско взаимодействие**

В голям брой от случаите ситуациите са под съмнение и, за да се материализират, трябва да се прибегне до формулирани доклади.

Съдът може да приеме, че упреците са евентуално обосновани, но все пак следва да се провери дали е налице някакво желание или намерение на единия родител да преотстъпи родителското си място на другия.

По отношение на упреците би могло да се каже на родителя: „ако тези упреци са тежки и обосновани, ние ще направим така, че да ги проверим, и ако е необходимо ще призовем и задължим другия родител. Вашият съпруг/а без съмнение трябва да

промени поведението си”. От страна на съдията може да последва кратък разпит относно мястото, което лицето е смятало, че съпругът/съпругата следва да има при създаване на семейството, и мястото, което същия е имал по време на съвместния им живот, и мястото, което лицето би му дало, ако другият родител нямаше всички споменати в упреците недостатъци: „Според Вас каква е ролята на един баща/една майка в живота на детето?” Отговорите на този въпрос позволяват да се видят познанията и възприемането от тази личност на основните нужди на неговото дете и мястото, което той определя на другия родител до детето си, както и да проличи възможността или невъзможността за минимално сътрудничество между родителите, сами или с помощта на медиатор.

### **3) Обективни критерии за риска от разпадане на връзката с родителя**

Правосъдието трябва да разполага с ОБЕКТИВНИ критерии, които да позволяват отговор за риска от загуба на родителска връзка от поведението на „близкия” родител. Това е добре познатата (и тъжна) постановка, когато детето „не е представявано”. Тъй като това се развива в повечето мои случаи, на този стадий (а дори и след него) не е полезно и дори контрапродуктивно да се произнася изречение „отхвърляне на родителя”. Важно е да се констатира при родителя в бъдеще, че съществува възможен реален риск от загуба на връзка с родител и не е необходимо да се акцентира на НЕвъзможността при такава ситуация. Има значение, че в това положение са включени три полюса (майчин, бащин и детски) и всеки в различна степен би трябвало да бъде приканен да вземе участие в разрешаването.

В процеса на КОНСТАТИРАНЕ на факта, че детето не е виждало другия си родител от Х време, трябва да се зададе въпрос дали настоящият родител намира тази ситуация за нормална и желателна, както и доколко и какво е готов да направи, за да я лекува. След това може да последват гореспоменатите „педагогически и диагностициращи” въпроси.

### **4) Свидетелства, различни рапорти и писма от децата до съда**

Често явление е родител, който иска да уточни чрез медицински прегледи, че детето системно боледува и се чувства уморено и разстроено след уикенда при другия родител. Това позволява да се доказва лошата взаимовръзка и въздействие на контакта на детето с другия родител (често с закана да няма повече виждания). Такива „интерпретации” се смятат за грешка в професионален аспект.

В повечето случаи това, от което детето страда, е именно *страхът* от промяната на жизнената среда в края на престоя при единия родител и най-вече от съзнанието за конфликта между родителите, при който детето е и обект, и залог. Много често детето страда и се безпокои от *страха* от бурния и експлозивен сблъсък при преминаването от единия родител при другия.

Често родителите пристигат в съда с психологически доклад, констатиращ засилен страх от посещенията при другия родител и поддържащ искането за временно или трайно прекратяване на връзката родител – дете като опасна, за да не бъде смущавано детето.

**ДЕТЕТО, КОЕТО ВЪРВИ ДОБРЕ** – Често родителят, който ограничава контактите, оправдава откъсването от другия родител с това, че откакто детето е избрало „добрия”, то се развива добре и работи добре в училище и т.н. Това е често пъти истина. Детето намира спасение и може да се почувства облекчено от вечното протакане на „конфликта на лоялността” и решава един път завинаги кой е добрият родител и че всичко свързано с него е добро – добър семеен клан, добра къща в добър квартал – като се изключва

всичко, свързано с другия родител. По-точно е да се каже, че животът и съществуването на детето биват опростени. Но тази психологическа „работа“ „заляга“ в главата на детето, при което то разделя с пропаст добрия от лошия родител и това става с цената на големи психологични загуби в дългосрочен план.

Често голям брой психолози правят заключението, че *самият* родител трябва да се промени (дори се прилага терапия) под формата на фамилна терапия. СЛЕД КОЕТО детето отново ще може да вижда родителя, когато и ако то пожелае това!!!

Нерядко се чуват психолози да твърдят и да пишат: „не трябва никога да се забравя, че едно дете не може да бъде задължавано да вижда майка си или баща си, ако няма желание за това!“ Трябва да се знае, че когато едно дете казва: „ще се видя с моя татко/майка по-нататък, когато се чувствам готов или когато имам желание“, не е пресилено да се каже с вероятност над 100%, че това не се случва никога.

Друг важен проблем от професионална гледна точка, често грешно насочван несъзнателно от специалиста-психолог, е засилване позицията на власт на детето и заедно с това разпалване и задълбочаване на процеса на отчуждаване от родителя.

Писмата на децата, „спонтанно“ написани до съдията, трябва да се разглеждат с голяма подозрителност. Дори и да не са писани под диктовка на родителя, те са резултат на дълга родителска манипулация. Трябва обаче да се каже, че някои писма са истински зов за помощ и е грешка да не бъдат взети под внимание. Как може да си представим, в този контекст, едно измъкване от връзката с другия родител, който не е тук и не би МОГЪЛ да е наличен? В деликатните ситуации психологът трябва да използва цялото си умение, за да достигне до причините за измъкване от връзката с родителя и до активно сътрудничене с другия „принципен“ родител.

#### **IV – СРЕДСТВА ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ**

Във фазата на педагогически диагностичен подход се приема, че съдията трябва да употреби три варианта с диагностична роля. Вариантите целят най-малкото засягане на родителството, като дават възможност на родителите за максимални шансове да намерят помежду си начини за място и възможности за конструктивни взаимоотношения (незабавно поставяне на изпитание); докато класическата експертиза заема основна роля, когато не съществува никакъв конструктивен диалог и поставянето на рамка във взаимоотношенията налага определено интервениране от съда.

##### **1) Поставяне на незабавни опити**

В най-леките случаи от близкия родител се изисква сам да наложи незабавно стабилизиране на връзките с другия родител. Ако диалогът е труден, се търси фамилен медиатор или психолог, препоръчително детски. В тези случаи съдът трябва да изисква начини и факти в полза на верифицирано възстановяване на връзката. Конкретният индивид трябва да знае, че ако не е съгласен или ако не се придържа към изпълнение на поетите ангажименти, ще бъде наложен вторият вид разрешение.

##### **2) Консултативно насочване на родителя, наложено със съдебна заповед**

В това определение се включва назначаване на вмешателство на психолог от съда, чиято задача е да съпътства активно родителите в намиране на пътища и начини за възстановяване на възможно най-добри взаимовръзки между децата и всеки един от родителите. Ако връзките между родителите са слаби или прекъснати, ще се предвиди процес на постепенното им възстановяване. Всеки от родителите приема да участва, заедно или индивидуално, в този процес: както близкият, така и отдалечения родител. Децата също ще бъдат изслушвани, но без решението на конфликта да пада на техните

плещи. В определен момент психологът трябва активно да се намеси в новото изграждане на изгубените връзки между отдалечения родител и децата.

Процесът на възстановяване трябва да се следи и поддържа и да се избягват маневри на отлагане. Трябва обаче да се остави и времето да даде необходимото за поведението и евентуалното развитие и възстановяване на нормалните поведение, връзки и отстраняване на предубежденията.

В моята практика аз провеждам редовно оценяване всеки път, когато е постигнат частичен консенсус, или всеки път, когато посещенията при другия родител или контактите са възстановени. Изпращам тези оценки по електронната поща на всяка от страните и на техните адвокати, които могат винаги да направят свои коментари и незабавно да ги изпратят на другата страна.

Интервенциите на подобряване трябва да обхващат широко мащабни действия с най-различни инициативи: индивидуални разговори, заедно с двамата родители, единият родител с детето, според контекста на нуждите, но винаги с прозрачност на действията. Родителите трябва да разберат, че ситуацията не се движи от техните желания и правила, а че консултантът поема инициативата за доклад до съда по силата на ситуацията.

В случаите на средно или тежко РОДИТЕЛСКО ОТЧУЖДАВАНЕ, интервениращият специалист може в най-кратки срокове да уведоми съда за реакциите на саботиране на процеса, без респект за поетите ангажменти, или на манипулация или недобросъвестност, които ТОЙ САМ Е КОНСТАТИРАЛ В САМИЯ ПРОЦЕС, а не върху предварителни постановки (именно в тези случаи засегнатите страни отричат налично насилие).

Трябва да се разбере от родителите, които развиват процеса на отчуждаване, че при липса на сътрудничество, ще ИМА промяна, рапорт до съдията и санкции. Съдът трябва да може да придаде необходимата сила и тежест, за да наложи зачитането на такъв съдебен процес. В повечето случаи фамилната терапия трябва да се изключи, тъй като тя самата дава възможност за прекрасна „удобна“ манипулация за аргументиране и печелене на време.

В този процес сътрудничество на АДВОКАТИ е необходимо. От една страна, те могат да контролират развитието на ситуацията, а, от друга страна, са ангажирани да изоставят логиката на системната конфронтация и да дадат всички възможности за истинско РОДИТЕЛСКО СЪТРУДНИЧЕСТВО с уважение към другия и, на първо място – децата.

Правосъдието контролира и дава рамката на този процес. Интервениращият психолог-експерт и адвокатите са помощниците, които активно и взаимно си сътрудничат в този процес.

### **3) Класическа експертиза**

Тя е препоръчителна при ситуация на конфликт (остър или не), когато процесът на отхвърляне на единия родител е в ход и не се поставя под съмнение: тогава трябва да се реши без отлагане какви мерки да се приложат, за да се противопоставят на евентуално вредно действие от страна на родителя, който не изпълнява задълженията си или проявява лошо отношение, и да се задействуват мерките за защита на децата от последствията на конфликта. Тази експертиза включва в някои случаи, когато е необходимо, и психиатрична експертиза на родителите.